

SPECIJALIZOVANI

Dosije o medijima

NUNS
NEZAVISNO UDRUŽENJE
NOVINARA SRBIJE

Br. 10

decembar 2010.

Medijska scena
Višegradske grupe

*Medijska scena u zemljama Višegradske grupe
i šta Srbija može da nauči iz njihovog iskustva*

• Visegrad Fund
•

Temelji slobode na ruševinama Zida

Da li je moguće jednom za svagda očistiti medije od političkog uticaja u društvima mladih, samim tim krhkih demokratija? Mogu li zemlje koje svoje demokratske sisteme grade tek poslednjih deceniju ili dve uhvatiti korak sa zemljama zapadnog dela Evrope koje imaju znatno dužu, vekovima građenu, razvijanu i osvajanu demokratsku tradiciju?

Od pada Berlinskog zida prošle su dve decenije. Ovaj, jedan od najznačajnijih događaja u modernoj evropskoj istoriji, kako u političkom tako i u geopolitičkom, ali i u civilizacijskom smislu, bio je prekretnica za čitavu Evropu. Za nekadašnji istočni blok to je bio početak novog, boljeg doba, kraj komunističke, sovjetske dominacije, uključivanje u savremene ekonomske, političke i kulturne tokove koji, izpostaviće se, nisu baš tako idealni kako su izgledali posmatrani sa one strane zida. Za Zapadnu Evropu pad Zida značio je otvaranje novog tržišta, novih vidika, uspostavljanje novih partnerstava i približavanje dva do tada suprotna sveta, dva pola istog kontinenta u jedan, iako prožet razlikama, celovit sistem.

Dok je rušenje Berlinskog zida za veći deo Evrope predstavljao pad barijera, približavanje i slobodu, njegove ruševine kao da su padale pravo

na Balkansko poluostrvo, na bivšu Jugoslaviju koja je do tada, iako i sama komunistička država, odolevala autokratiji i diktaturi u njihovim najgorim i najrepresivnijim pojavnim oblicima. Rat, raspad zemlje, ekonomski sunovrat, kriza morala, procvat kriminala, ovde su se poklopili s prvim zracima slobode i demokratije u zemljama istočne i centralne Evrope. Opšte rasulo, naravno, nije zaobišlo ni medije. U deceniji koja je usledila u Srbiji su mnogi novinari iskusili otvorenu cenzuru, stradali zbog slobodno izgovorene i napisane reči, gubili posao, dovedeni su do ruba egzistencije, mediji su zatvarani i gušeni. A onda je došao istorijski Peti oktobar, pa je zajedno sa demokratizacijom i modernizacijom čitave zemlje na red došla i modernizacija medijske scene. Međutim, opšte je poznata stvar da novo doba sa sobom nosi nove izazove. Za medije u Srbiji ti novi izazovi znače suočavanje s novim preprekama,

novim izvorima pritiska, sukobljavanje s novonastalim, „tranzicionim“ centrima moći. Bitka za očuvanje slobode javne reči je svakodnevna. S obzirom na to da su zemlje bivšeg istočnog bloka imale čitavih deset godina više za osvajanje slobode govora, logično je da bi možda neka od njihovih iskustava mogla da budu korisna za Srbiju. Nezavisno udruženje novinara Srbije i beogradski Medija centar pokrenuli su istraživanje, pod pokroviteljstvom Višegradskog fonda, o medijskoj sceni u zemljama takozvane Višegradske grupe. S kojim se danas izazovima suočavaju mediji u Mađarskoj, Češkoj, Slovačkoj i Poljskoj, s kojih strana dolaze pritisci na medije, kakvi su sve oblici novinarskog otpora, kakvo je stanje javnih servisa u ovim zemljama i kako je u poslednjih dvadeset godina tekla geneza medijske legislative, na kojem je stupnju razvoja sloboda medija, a na kojem svest o esnafskom samoorganizovanju i sindikalnoj

borbi, koliko novinari učestvuju u kreiranju medijskih zakona i da li je moguće jednom za svagda očistiti medije od političkog uticaja u društvima mladih, samim tim krhkih demokratija? Mogu li zemlje koje svoje demokratske sisteme grade tek poslednjih deceniju ili dve uhvatiti korak sa zemljama zapadnog dela Evrope koje imaju znatno dužu, vekovima građenu, razvijanu i osvajanu demokratsku tradiciju? Na ova pitanja medijski eksperti i novinari iz Srbije i zemalja Višegradske grupe pokušali su da nađu odgovore na dvodnevnoj konferenciji koja je 6. i 7. maja održana u Medija centru. Dublji uvid u medijsku scenu ovih zemalja pružio je dokumentarni film autorke Isidore Sekulić, u produkciji NUNS-a i Medija centra, koji je ovih dana u poslednjoj fazi postprodukcije, a nastao je kao posledica višemesečnog istraživanja i analize medija u Mađarskoj, Češkoj, Slovačkoj i Poljskoj.

Mediji i novinari u zemljama Višegradske četvorke

Dva koraka napred, jedan nazad

Čud politike, koja proklamuje slobodu govora, a neprestano nastoji da je ograniči i učutka, nepromenljiva je, pa javnosti i novinarima ostaje imperativ uporne, svakodnevne borbe - osnovni je utisak višemesečnog istraživanja koje je ekipa NUNS obavila u Mađarskoj, Slovačkoj, Češkoj i Poljskoj. Povodom ove studije, o današnjoj slici medija i novinara u zemljama tranzicije razgovaraju dvoje veterana srpskog novinarstva – Isidora Sekulić i Mihajlo Kovač.

KOVAČ: Istraživanje o medijima i novinarstvu koje je obavila ekipa NUNS u zemljama Višegradske četvorke (Mađarska, Slovačka, Češka, Poljska) vrlo je inspirativno za neka poređenja sa zemljama Jugoistočne Evrope koje još nisu osatile sve prednosti i blagodeti članstva u EU. Pokazalo se da i u tim zemljama „oslobodeni“ mediji trpe pritisak političkih elita koje nastoje da na manje ili više suptilan način, selektivnim normiranjem, kadrovski i finansijski, ograniče pravo na slobodu izražavanja u javnom interesu. Da li te je to iznenadilo?

SEKULIĆ: Istraživanje je odista dalo neke zanimljive rezultate i iznenađujuće činjenice. Reč je o periodu od 20 godina, za koji bi se moglo pretpostaviti da je dovoljan za neku vrstu tranzicije. Međutim, očigledno je da tom procesu treba više vremena. U svim postkomunističkim zemljama politika i dalje ima prvorazredni uticaj na medije. Iako su se i tamo u ova dva decenije smenjivali različiti režimi, nisu se lišavali navika svojih prethodnika da uzurpiraju medije, politički na njih utiču ili da ih ograničavaju. U kojoj meri se to desilo različito je od zemlje do zemlje. Poljaci su tome najviše odoleli. Česi su takode ozbiljno postavili stvari.

Mene je dojmila analiza jednog mladog Mađara koji je prevazišao granice svoje zemlje pa je sad predavač na Oksfordu, Bajomija Lazar-Petera koji na sociološko-antropološki način razmatra sudbinu medija. Dakle, nije poenta samo na pragmatičnim stvarima i u aktuonoj politici. Na nivou celog društva postoji nekoliko faktora. Prvi je taj da su te zemlje vrlo dugo živele pod nametnutim komunizmom, da je cenzura imala veliki, gotovo odlučujući uticaj i da postoji jedna psihosocijalna baza koja sprečava da se prevaziđu neke barijere u dosezanju potpune slobode. Znači, to je ugrađeno u samom društvenom biću tih zemalja. Da ne spominjem mentalitet i dugu tradiciju ćutanja i nezameranja. To je stanje, gledano iz antropološkog ugla.

Kad je reč o praksi, naravno da su se partije na vlasti u ovim zemljama grčevito borile za to da kontrolišu medije. Imamo niz primera koje su nam navodili sagovornici u filmu, koji su sve to dobro objasnili. Poenta je u tome da se novinari moraju boriti. U nekoliko slučajeva, novinari su uspeali da dobiju tu bitku, recimo kad je reč o Martinu Klajnu u Slovačkoj, kad je reč o novim zakonima. Oni su ipak nekako uspevali i preko svojih prijatelja u partijama ili u parlamentu da se izbere za bolje zakone. Ali, prema priznanju naših sagovornika, sve to je zaista vrlo teško. Napredak koji se na tom planu desio uočava se tek od 2000. godine naovamo. Moj utisak je da su oni deset godina izgubili u nesalazanju. Novinarska profesija, medijski profesionalci nisu bili spremni da se prilagode i da se bolje snađu u novim uslovima tranzicije.

KOVAČ: Kakvi god da su, nama ostaje samo da im zavidimo. Njih i nas ovde na Balkanu ipak deli jedna crvena, krvava linija. Za razliku od Srednje Evrope, gde se i najgore stvari završavaju političkim, finansijskim pretinjama ili na sudovima, ovde se (od Turske do Hrvatske) prebijaju i ubijaju novinari koji su se usudili da dirnu u dijabolično trojstvo politike, biznisa i kriminala. Lukavi politički um uspostavio je ovde formulu: dobri

zakoni - loša praksa. Pisati ovde o stvarnom životu, o stvarnim uzrocima jednog civilizacijskog nazadovanja, može se samo uz zalag sopstvenog života ili pristankom na policijsku pratnju, poput Brankice Stanković sa B92. U Srbiji i njoj sličnim zemljama, gde sve zavisi od viška ili manjka političke volje, zakoni su poput napuštene dece, prepuštene ulici.

SEKULIĆ: Danas se, posebno u elektronskim medijima (izuzimam ozbiljne političke časopise) u čitavoj srednjoj Evropi, ali i u Srbiji, novinari pretvaraju u ljude koji izgovaraju: „dobar dan“, „da“, „ne“ i „šta mislite o tome“, „kakav je vaš stav“ i tako dalje. To nisu novinarska pitanja. Dubinskog, analitičkog novinarstva u elektronskim medijima apsolutno više nema. Tu postoji isključiva želja za brzim „šamaranjima“, instant informacijama i to zaista više ničemu ne služi. Emisije koje se prave na takav način navodno su interesantne, a zapravo su jedna prazna priča ni o čemu.

Možda baš zbog toga sve mlade demokratije, lišene građanske tradicije i snažnih institucija, pate od manije preteranog normiranja svega i svačega, pa i u medijskoj sferi. Zakoni jesu važni, ali oni su obična pravna kulisa ako nema etike, želje za istinom, znanja i profesionalne odgovornosti. Došli smo u situaciju da umesto o kvalitativu i konkurentnosti sadržaja, svaki urednik i novinar danas mora najpre dobro da izmeri pravne okvire i zamke svog delovanja, kao i moguću reakciju neke političke stranke ili svog finansijera, pre nego što napiše prvo slovo teksta. Budući da je pravosuđe i dalje politički instrumentalizova-

no, nema „lepšeg“ okvira za autocenzuru. Da li to rade u strahu ili zato što su na nečijem platnu spisku, sasvim je svejedno.

Evo, u Mađarskoj je ove jeseni na delu dramatična borba novinara i liberalnih intelektualaca protiv donošenja novog zakona o informisanju koji predviđa zabranu objavljivanja sadržaja štetnih po nacionalne interese i bezbednost zemlje. Osnivanje državnog nadzornog organa, čija predsednica ima mandat od 9 godina (!) neodoljivo podseća na cenzuru nekadašnjih ideoloških komisija iz vremena komunizma. Predviđene su i drakonske kazne do 90 hiljada evra. Mediji u Srbiji još se dobro sećaju sličnog radikalskog. Vučićevog zakona, koji je srećom sklonjen u arhivu srpskog mraka. Ako znamo da je Mađarska na ivici finansijskog kolapsa, a nije jedina, nije li onda ovakav pokušaj učutkivanja medija nagoveštaj slične „deevropeizacije“ i u drugim zemljama?

tamo će biti galame i spornih situacija, ali verujem da u većini slučajeva novinari mogu da odolje političkim pritiscima.

Međutim, postoji jedna druga opasnost koja se zove – privatni mediji i biznis. To je nova aždaja. Novinari će imati manje problema s političarima nego sa vlasnicima medija u kojima rade. Živeće na ivici egzistencije, dobijajući otkaze ako budu pod prevelikom kontrolom biznismena koji uvek nešto zahtevaju, jer uvek imaju neki cilj i neki interes. Polako će se iz sfere politike i medija stvari prebacivati na biznis i medije, i tu za medije ne vidim ništa dobro. Mislim da tome gotovo da nema leka, prosto zbog toga što će ionako slabo plaćenju i ugroženoj profesiji biti ugrožena egzistencija.

I još nešto: ova tehnologija koja se danas forsira, reklame, spotovske ideje o tome šta zanima naciju, sve to potpuno je urušilo dostojanstvo novinarske profesije. Danas se, posebno u elektronskim

SEKULIĆ: Zemlje V4 vrlo dugo su živele pod nametnutim komunizmom, cenzura je imala veliki, gotovo odlučujući uticaj i postoji jedna psihosocijalna baza koja sprečava da se prevaziđu neke barijere u dosezanju potpune slobode. To je ugrađeno u samom društvenom biću tih zemalja. Da ne spominjem mentalitet i dugu tradiciju ćutanja i nezameranja

medijima (izuzimam ozbiljne političke časopise) u čitavoj srednjoj Evropi, ali i u Srbiji, novinari pretvaraju u ljude koji izgovaraju: „dobar dan“, „da“, „ne“ i „šta mislite o tome“, „kakav je vaš stav“ i tako dalje. To nisu novinarska pitanja. Dubinskog, analitičkog novinarstva u elektronskim medijima apsolutno više nema. Tu postoji isključiva želja za brzim „šamaranjima“, instant informacijama i to zaista više ničemu ne služi. Emisije koje se prave na takav način navodno su interesantne, a zapravo su jedna prazna priča ni o čemu. Jer, da bi nešto bilo objašnjeno u ovom društvu, i u ekonomiji i u politici, pa i u medijskoj sferi, to mora da se osmisli, mora se dubinski istražiti, potrebno je da kroz dijabolično trojstvo politike, biznisa i obrazovani ljudi govore o tome. To se ne može meritit u sekundama.

KOVAČ: Potpuno se slažem. Sa setom pomišljam na vreme kada su i novinari ovde bili ljudi od velikog javnog ugleda. Spoljnopolitički komentatori, specijalisti za ekonomiju, socijalnu, energetičku, trgovinu i bankarstvo, poljoprivredu, zdravlje, kulturu, urednici i voditelji Dnevnika... Ljudi koji su poznavali stvari i bolje od nekih prolaznih ministara. Danas ih u celoj Srbiji mogu nabrojati na prste jedne ruke. Upravo zato takve treba negovati, ceniti i visoko podići na lestevici društvenog ugleda. Ispod te crte ostaje tužna većina koja prepisuje vesti umesto da ih sama stvara, a u stvaralačkoj iznudici zove ravnemozovane analitičare umesto da sama analizira svet i pojave oko sebe. Umesto da tumači i objašnjava, novinarstvo je postalo puklo nabranjanje i navođenje. Nema dovoljno znanja, pismenosti, istraživanja, najzad i hrabrosti da se bez straha, anestezije i kalkulacije dopre do pune istine kao vrhunskog naloga profesije.

No, ako o tome ovako sudim, nisam spreman i da osudim one koji danas zarađuju novinarski hleb. Neke vrednosti nestaju, druge se uspostavlja. Novi moral, nove tehnologije, primat novca, prejake su se sile ustremile na novinarstvo da bi ono ostalo verno starim, možda prevaziđenim kodeksima.

Ekonomska kriza i prateća letargija javnog mnjenja idealni su uslovi za disciplinovanje medija i uprosečavanje novinara. Kod svih, a naročito u Srbiji, korupcija i siromaštvo poprimaju epidemijske razmere. Pored toga, i tehnološka (kontra)revolucija u vidu Interneta čini svoje. Slutim da se blogovi više čitaju nego štampa. Padaju tiraži novina, mnoge su ugašene, a slično je i sa mnogim radio i TV stanicama. Novinari ostaju bez posla ili su mesecima lišavani plata. Srećniji među njima sele se u velike kompanije, ministarstva, PR agencije, inostrana dopisništva, međunarodne organizacije... Preživljavaju mediji koji su na državnom budžetu ili u vlasništvu najčešće sumnjivog privatnog kapitala. Drugim rečima, jesu između čekića i nakovnja, politike i biznisa, što je klasična koruptivna situacija u kojoj se bira jedino između opstanka i nestanka. Teško mi je i da zamislim budućnost medija i novinara pri ovakvim trendovima? Hoće li dobre, nezavisno misleće novine, radio ili TV stanica i isti takav novinar postati tek retka, unikatna pojava u socijalnom životu ili će se sve svesti na nervozni, užurbani pogled na displej mobilnog telefona sa najnovijim vestima?

SEKULIĆ: Ova površnost elektronskih medija o kojoj sam malopre pričala u visokoj je korelaciji sa Internetom. Ne mogu da kažem šta je tu uticalo jedno na drugo, čak sam sklona da verujem da su elektronski mediji uticali da Internet bude takav kakav jeste - brz, površan, da nudi nepregledno obilje informacija od kojih nijedna nije temeljno istražena, ali ih ima mnogo. Ali to ide nezadrživom brzinom i krajnji rezultat je slab i očajan. Međutim, ja sam sigurna da ni u Srbiji ni u ovim zemljama nema toliko korisnika Interneta koliko ima televizijskih gledalaca. Zato se stvarno mora povesti računa o skandaloznim emisijama, šou programima, rijalitetima, itd. Ali bojim se da je to nezadrživo.

U suštini je tačna teza da se u medijima danas stvari odvijaju između opstanka i nestanka, ali naglasila bih tu i indolenciju nas novinara. Dovoljno sam stara da bih mogla da pričam i o devedesetim godinama. Moram da napravim paralelu. Od 1989. godine je krenuo taj talas nezadovoljstva, kada smo namirivali politiku Slobodana Miloševića i čuli prve ratne trube. Već tada smo naslutili da se nešto loše sprema, mada nismo ni

pomišljali da će biti onoliko strašno koliko je na kraju bilo. Nas ništa nije sprečavalo da se u stotinama sakupljamo na raznim mestima. To je trajalo od 1989. sve do 2000, dakle, jedanaest godina. Bili smo izloženi velikim rizicima, velikim naporima, izgubili smo radna mesta, izbacivani smo iz svojih medija, ceo sastav Nezavisnog sindikata RTS-a sa 900 ljudi morao je da ode iz te kuće, mediji su gašeni... Drugim rečima, postojala je strahovita kompaktnost među kolegama i nikada nam nije bilo teško da jedni zbog drugih pružamo otpor na razne načine.

Poredeći to sa sadašnjom situacijom, razlika je kao nebo i zemlja. Vlada neverovatna indolencija, opšti „baš me briga“ stav, novinari samo žele da se zaposle i da čute, da gledaju svoja posla, pri tome u medijima danas rade vrlo neobrazovani i neškolorani ljudi. Ne zanima ih branša, ne zanima ih zajednička akcija. Sada bi bilo kakav zahtev za solidarnošću među kolegama bio potpuno uzaludan. Zbog toga sam kivna na sopstvenu profesiju, ali i na mlade generacije.

KOVAČ: Na izvestan način me fascinira primer poljskog nezavisnog dnevnika „Gazeta wyborcza“ i njenog glavnog urednika Adama Mihnjika. On kaže: „Ja sam slobodan čovek“. Razumeo sam je ne kao razmetanje uglednog intelektualca, nego kao eminentnu pohvalu društvu u kojem on živi i u kojem izdaje svoje nezavisne novine.

KOVAČ: Očigledno je da su, osim upornosti i herojstva urednika i novinara, za uspeh, ugled i opstanak novinarstva neophodni i drugi uslovi: uređena država, zdrava ekonomija, pravedni i pametni zakoni, manje potkupljiva i manje kriminalna politička elita, najzad i bolji standard i opšti kulturni nivo građana, odnosno potrošača medija. U tom smislu, na izvestan način me fascinira primer poljskog nezavisnog dnevnika „Gazeta wyborcza“ i njenog glavnog urednika Adama Mihnjika. On kaže: „Ja sam slobodan čovek“. Razumeo sam je ne kao razmetanje uglednog intelektualca, nego kao eminentnu pohvalu društvu u kojem on živi i u kojem izdaje svoje nezavisne novine. Da li je i u Srbiji moguć jedan takav Mihnjik?

SEKULIĆ: Prvo bih se malo zadržala na Mihnjiku i na Poljacima. Uistinu mislim da je Poljska po pitanju slobode medija odmakla najdalje od svih ovih zemalja i naravno da je „prvo pero“ i jedan od najzaslužnijih za to svakako Adam Mihnjik, ali on to radi trideset godina. Osam godina je proveo po zatvorima, tučen je, maltretiran, ali je očigledno opstao. On je jedinstven primer u čitavoj Evropi čoveka koji je čitav život posvetio borbi za slobodu govora. On lepo kaže da ima problem jer su u Poljskoj na vlasti danas njegovi prijatelji. Dok su vladali neprijatelji bilo mu je lakše da se bori, ali on se i sada bori – protiv prijatelja. On brani princip, brani slobodu govora.

Kada je reč o Srbiji, nisam sigurna da postoji neko poput njega. To su prilično neuporedivi slučajevi. Mi smo imali nekoliko bisernih časopisa, u smislu slobode i nezavisnosti i nekoliko novinarskih perjanica koje su bile nosioci te borbe. Ali, kao da se danas suočavamo sa ogromnim posustajanjem. Prvo, ovi koje spominjem već su možda malo i ostarili, umorili se. Mi smo se, dakle, umorili. Nema srednje generacije, a mlada ne može sve da preuzme na sebe. Srednja generacija, ljudi između četrdeset i pedeset godina, sada bi trebalo da poveru, ali ja ne vidim nikoga ko bi to mogao. A zašto ih nema? Zato što smo mi imali strašnu energiju dok su oni bili mladi i vukli smo ih za sobom. Sad kad smo mi ostarili, oni opet traže da ih neko vuče. Sada je sve na ovoj najmlađoj generaciji, na ljudima ispod trideset godina. Oni sad moraju da vuku.

KOVAČ: Uvid u medijsku situaciju zemalja Višegradske četvorke pokazuje veoma važnu ulogu sindikata u prelomnim trenucima kada se političkim i normativnim intervencijama želi ograničiti ili suziti profesionalna i društvena uloga medija. U Srbiji i većini zemalja Jugoistočne Evrope sindikati su neprimetni, ćutljivi i deluju

KOVAČ: Pisati ovde o stvarnom životu, o stvarnim uzrocima jednog civilizacijskog nazadovanja, može se samo uz zalag sopstvenog života ili pristankom na policijsku pratnju, poput Brankice Stanković sa B92

gotovo nezainteresovano, ostavljajući medije i njihove poslenike da se sami, u okviru svojih udruženja i uz povremenu podršku NVO i uglednih pojedinaca, bore za očuvanje statusa, društvenog i materijalnog položaja. Nije li vreme da mediji pokažu više međusobne solidarnosti i snagom svoje reči i uticaja prodramaju birokratizovane sindikate?

SEKULIĆ: Naravno, ne samo da je vreme, nego je poslednji čas, minut do 12. Mislim da je tokom ovog istraživanja moj najimpresivniji utisak bio kakvu su ulogu imali sindikati u ovim zemljama u postkomunističkoj eri. U Slovačkoj smo videli vrlo veliki angažman sindikata novinara. U Poljskoj takode. Reč je o tome da su oni mnogo pre nas shvatili da je sindikalno udruživanje uslov za bilo kakav napredak u smislu slobode medija, ali i novinarske egzistencije. Mi smo devedesetih osnovali nezavisni sindikat novinara koji je potpuno utihnuo i bio bačen na margine. Mislim da se to dogodilo zbog toga što ga je vodio pogrešan čovek, ali i zato što je potpuno izostala solidarnost kolega. Ovde novinarski sindikati ne funkcionišu i potpuni su promašaji. Ili je srpska nacija neuka i ne poznaje fenomen sindikata koji su u ovim zemljama dobro razumeli, iako su oni bile pod strožim komunizmom nego mi. Imali smo samoupravljanje i verovatno smo se uljuljkivali. Da ne pričam o ljudima koji kao sindikalni lideri dolaze na urednička mesta. Ne verujem u sindikate u Srbiji.

KOVAČ: Možda je najbolje da zaključimo da u nešto, ipak, verujemo. To je potreba ljudi, javnosti da bude obaveštena, a dok bude te potrebe biće i medija i novinara. Kako će to izgledati kada nas više ne bude?

SEKULIĆ: Zaista ne znam...

KOVAČ: Ne znam ni ja, zaista... ■

Poljska

Mediji imaju odlučujuću ulogu

Više od 38 miliona stanovnika obezbedilo je Poljskoj posle pada komunističkog režima 1989. i početkom 90-ih poziciju najvećeg i najprivlačnijeg medijskog tržišta u centralnoj i istočnoj Evropi i ubrzani rast u toj oblasti. Poljacima je sada dostupno više od 5000 štampanih izdanja – nacionalnih i regionalnih dnevnih listova, nedeljnika, mesečnih magazina i specijalizovane štampe. U Poljskoj izlazi oko 300 različitih novina, uglavnom lokalnih i regionalnih. Nijedne dnevne novine ne štampaju se nedeljom; umesto toga, svi štampani dnevnik objavljuju vikend izdanja koja imaju značajno bolje tiraže nego primerici koji se prodaju radnim danima.

Od elektronskih medija i dalje je najuticajniji javni televizijski servis Televizija Poljska sa svoja dva kanala i 16 regionalnih stanica, koji se finansiraju iz preplate građana, reklama, a od ove godine i iz budžeta. Najjaču poziciju među komercijalnim televizijama imaju Polsat i TVN. Digitalizacija je otvorila novi tržišni prostor, pa su u toku ozbiljne debate o tom segmentu.

Najveća novinska agencija je takođe državna, Poljska novinska agencija (PAP). Emiterima i izdavačima dostupne su i Radio informativna agencija i Sportska informativna agencija, a postoje i brojni manji privatni informativni i foto servisi.

Iako je postao manje bitan izvor informacija, radio sluša više od 80 odsto Poljaka. Javni radijski servis (Polskie Radio) ima pet radio stanica koje emituju kulturni, informativni i program opšteg sadržaja, kao i program za inostranstvo (Radio dla Zagranicy), program za mlade (Radio Euro), a postoji i poseban parlamentarni radio program za prenos sednica poljske skupštine. Programe javnog emitera koji takođe vodi i 17 regionalnih radio stanica sluša više od polovine stanovništva. Publici je dostupno još oko 200 komercijalnih radio stanica, a neke su u vlasništvu takozvanih nezavisnih emitera, Univerziteta, ili lokalnih vlasti.

U zemlji u kojoj skoro 98 odsto populacije čine katolici, Katolička crkva ima i neke od uticajnijih medija sa tradicionalno stabilnom pozicijom, među kojima su Radio Marija (Radio Maryja), Katolička informativna agencija, ali i štampana izdanja konzervativne i nacionalističke orijentacije.

Prema istraživanju javnog mnjenja sprovedenom prošle godine, 80 odsto Poljaka čita štampu. Dnevne novine redovno čita 43 odsto građana, a oko 30 odsto prati nedeljna izdanja. Tokom 90-ih najtraženiji u Poljskoj bio je dnevni list Gazeta wyborcza (Gazeta Wyborcza), ali je nedavno primat preuzeo tabloid Fakt koji je 2003. godine pokrenula poljska ispostava nemačke kompanije Axel Springer. U prvoj polovini 2009. godine tiraž ta dva nacionalna dnevnika premašio je 1,1 milion primeraka (Fakt 638.000 i Gazeta wyborcza 497.000). U tom periodu Fakt je uspeo da pokrije 14,7 odsto tržišta, a Gazeta wyborcza 14,3 odsto. Pad komunizma u Poljskoj doveo je i do promene na tržištu štampe koje je od centralizovanog prošireno i na regionalni (i lokalni nivo), ništa manje uticajan i značajan, s tiražima koji dostižu od 20.000 do 100.000 primeraka.

Od specijalizovanih nedeljnika koji imaju uticaja na javno mnjenje, dominiraju Vprost (Wprost) i Politika (Polityka), s tiražima većim od 200.000 primeraka.

Slično kao i u drugim zemljama, prodaja štampe u Poljskoj opada i to je tržište u slabljenju. Prošle godine prodaja nacionalne štampe smanje-

Varšava

na je za sedam procenata, dok je regionalna opala za 14 odsto u odnosu na prethodnu godinu. U opadanju je i udeo reklama na tržištu štampanih izdanja, i to u dnevnim izdanjima za oko 25 odsto, ali je procenjeno da će medijski advrtajzing u 2009. godini dostići 1,5 milijardi evra. Tendencija smanjenja udela reklama prisutna je i u elektronskim medijima.

Na tržištu štampe u Poljskoj dominiraju strani vlasnici (oko 80 odsto), i to uglavnom nemačke kompanije, a jedini domaći konkurent je Agora S.A., sa udelom od oko 18 odsto.

Poljaci svakodnevno gledaju televiziju tri sata i 42 minuta, pokazuju istraživanja. Program emituje jedan javni servis i 213 komercijalnih televizijskih stanica. Nacionalni emiter dominira tržištem više nego bilo koji drugi evropski javni servis i preuzima više od polovine ukupne televizijske gledanosti u Poljskoj.

U vreme raspada komunizma u poljskim medijima radilo je oko 7.000 novinara, a njihov broj u jednom trenutku dostigao je 20-ak hiljada, da bi se danas sveo na oko 15.000. O pravima profesije brine desetak novinarskih organizacija, među kojima i Katolička novinarska asocijacija, a dve najveće – Poljsko novinarsko udruženje i Novinarsko udruženje Republike Poljske – međusobno su u konfliktu.

Zakon o štampi koji je usvojen još 1984. godine štiti novinarski izvor, izuzev u slučajevima povrede nacionalne bezbednosti ili ubistva, propisuje ispravku netočnih i neistinitih informacija, ali i objavljivanje zvaničnih saopštenja Vlade i državne administracije. Akt kojim su regulisani prava i obaveze emitera usvojen je 1992. godine i dopunjen evropskim direktivama u toj oblasti 2004. godine. Taj zakon, pored ostalog, sprečava koncentraciju medija i dominaciju pojedinih emitera.

Mediji u Poljskoj imali su i imaju odlučujuću ulogu u javnoj debati i kreiranju kritičkog javnog mišljenja. To ne znači da su Poljaci danas, uprkos svim promenama, u potpunosti zadovoljni kvalitetom ponude i stepenom kontrole nad zloupotrebom i politizacijom javnih medija, kao i zaštitom položaja novinara čiji je broj od sloma komunizma do danas praktično udvostručen. Najviše zahteva i kritika upućuje se na račun javnog TV i radio servisa, pogotovo zbog uticaja politike ili, uglavnom u regionalnim stanicama, zbog preteranog upliva komercijalnih sadržaja nauštrb javnog interesa i životnih tema koje zanimaju građane. Stručnjaci ocenjuju da je kontrola nad javnim medijima prepuštena političarima i velikim korporacijama, dok je uloga civilnog sektora nedopustivo marginalizovana.

Češka

Gde je granica slobode

Pitanje pomirenja slobode govora i prava pojedinca na privatnost aktuelno je i u Češkoj. Medijski zakon koji je u toj zemlji stupio na snagu u aprilu 2009. godine zabranjuje prenošenje i objavljivanje bilo kakvih informacija iz policijske istrage. Oko toga su i dalje podeljeni stavovi i javnosti i novinara. Jedni smatraju da je reč o ograničavanju slobode medija, dok drugi tvrde da su pre donošenja tog zakona u medijima neproverene informacije prenošene kao apsolutne istine. Međunarodni institut za štampu preporučio je da se sporni član zakona ublaži kada se odnosi na informacije od javnog značaja, a političarima poručio da prestanu s podnošenjem tužbi protiv novinara, što je bila masovna pojava.

Na medijskom tržištu zemlje koja ima desetak miliona stanovnika dominira strani kapital. Tradicionalni štampani mediji mogu se podeliti u tri kategorije – privatizovane novine koje su nekada bile u vlasništvu države, nove privatne štampane medije i legalizovana samizdat izdanja. Postoji sedam nacionalnih dnevnika, devet regionalnih i dva besplatna, a sva štampa je u privatnom vlasništvu.

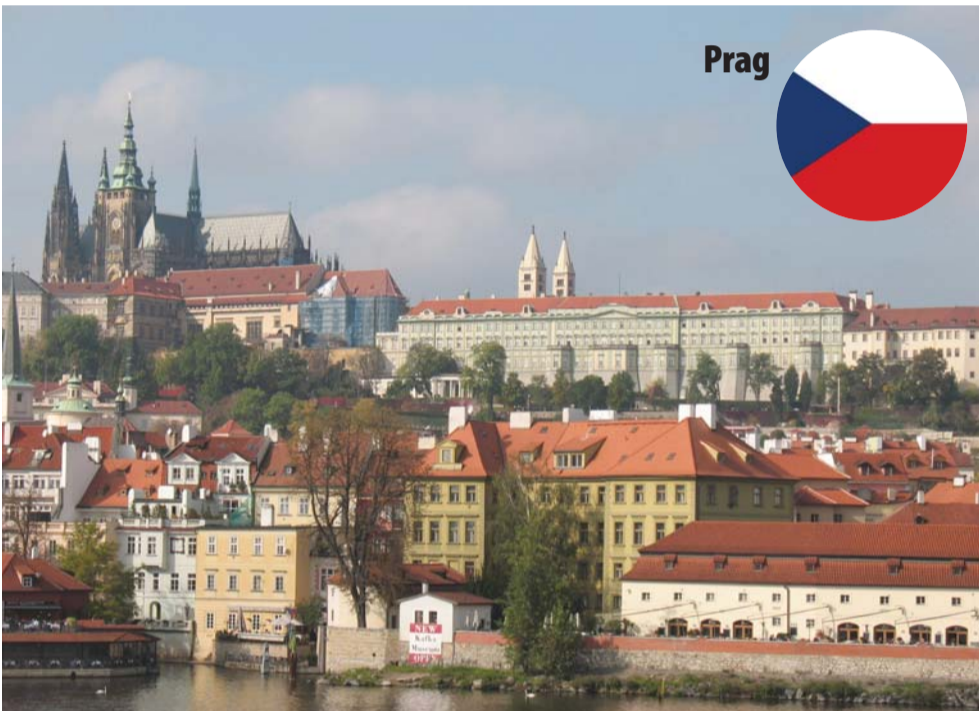
Oko 80 odsto Čeha čita najmanje jedne novine dnevno, a svakodnevno se proda oko milion nacionalnih izdanja i oko 250.000 regionalnih. Najčitaniji je tabloid Blesk (Bljesak) koji objavljuje švajcarska kompanija Ringier, sa oko 1,4 miliona čitalaca po prosečnom izdanju. Po čitanosti, drugu poziciju zauzeo je dnevnik sa dužom tradicijom, nekada levičarski – Mlada fronta dnes, koji u proseku ima milion čitalaca po izdanju.

Sa upola manjom čitaošću sledi list Pravo, naslednik nekadašnjeg komunističkog biltena Rude pravo. Izuzev tabloida koji uglavnom imaju stabilnu poziciju, čitaoštvo ostalih dnevnika poslednjih godina je u opadanju.

Najuticajniji nedeljnik Refleksi ima oko 250.000 čitalaca po izdanju, a takozvani lajfstajl magazini fokusirani na domaćinstvo ili živote poznatih ličnosti doživljavaju procvat i ekspanziju na češkom tržištu.

Česi imaju 12 radio stanica s nacionalnom pokrivenošću, a od toga, osam je u vlasništvu državnog radija. Postoji i 70 regionalnih radio stanica. Oko 65 odsto Čeha svakodnevno sluša radio. Najslušanija radio stanica je praški Radio Blanik, koji svakodnevno prati oko šest odsto publike.

Početkom 90-ih nekadašnja Čehoslovačka televizija transformisana je u javni servis, a prva dozvola za emitovanje programa izdata je komercijalnoj TV Nova 1993. godine. Danas nacionalna pokrivenost u

Prag

đutim, način izbora članova tih regulatornih tela koji prema njihovoj oceni vodi u politizaciju, jer u tom postupku ključnu ulogu imaju parlamentarne političke stranke.

Poslednji trendovi na češkoj medijskoj sceni slični su kao i u ostalim evropskim zemljama – sve je jača tendencija tabloidizacije u štampanim medijima, dok je u proteklih pet godina prisutna koncentracija vlasništva nad medijima i slabljenje udruživanja i povezivanja medijskih organizacija. Treba spomenuti da je u Češkoj, kao i u ostalim zemljama Višegradske grupe, Internet jedini medij koji ima konstantan i stabilan rast.

Mađarska

Kontrola i pritisci

Dve decenije posle političke transformacije i liberalizacije, u Mađarskoj nisu prestale polemike i nastojanja da se u medijima, prvenstveno u javnom vlasništvu, ukini cenzura i politički uticaj i da se uspostavi prava mera između slobode govora i narušavanja privatnosti ili drugih zloupotreba. Slično kao i u Poljskoj, analitičari tvrde da su javni mediji suviše pod kontrolom političara i vlasnika krupnog kapitala koji su preuzeli medije u postupku privatizacije.

Nekoliko mađarskih novina i veb-sajtova početkom decembra pojavilo se s praznim, potpuno belim stranama u znak protesta protiv predloga zakona koji će, kako kažu, ograničiti slobodu medija u toj zemlji. Kako su prenele svetske agencije, u znak protesta prazne naslovnice objavili su nedeljnici Mađar naranč (Magyar Narancs) i Eletes irdalom, dok je dnevni list blizak opozicionim socijalistima Nepszabadság (Nepszabadsag) najavio da će vladu tužiti Ustavnom sudu ako predlog bude usvojen.

Evropska asocijacija novinskih izdavača (ENPA) i Svetsko udruženje izdavača novina (WNP) uputili su sredinom decembra premijeru Mađarske Viktoru Orbanu i njegovoj vladi pismo u kojem su izrazili zabrinutost zbog usvajanja zakona o medijima. „Ako takav zakon bude usvojen ugroziće slobodu štampe“, navele su dve asocijacije u pismu i istakle da očekuju da će vlada ponovo razmotriti taj predlog. Novinske organizacije osudile su visoke novčane kazne za novinare i izdavače ukoliko odbiju da otkriju izvor informacija koje se procene neodgovarajućim. Preciznije, predloženim zakonom agenciji za nadzor rada medija omogućeno je da izriče kazne za „neuravnoteženo izveštavanje“ ili za kršenje propisa o predstavljanju seksualnog sadržaja, nasilja i alkohola u medijima. Orbanova vlada navodi da će zakon koji je usvojila u avgustu stvoriti uravnoteženije medije, dok urednici medija tvrde da vlasti pomoću tog zakona vrše pritisak na novinare.

Obrazlažući svoj predlog vlada je navela da će nova tela za nadzor medija značiti kraj „nefunkcionalnog“ sistema informisanja u Mađarskoj, ali opozicija smatra da je time vladajućoj stranci otvoren put da narednih nekoliko decenija kontroliše i javni servis i privatne medije. Prema zakonu koji je predložila mađarska vlada, novine ili internet sajtovi mogu da budu kažnjeni iznosom od 90.000 evra, što bi za mnoge značilo zatvaranje jer već posluju s velikim teškoćama. Mađarska je prvi zakon o medijima usvojila sredinom 90-ih, ali su nadzorna tela i agencije bili paralisani političkim sporovima svojih članova.

Mađarska danas ima dva javna televizijska servisa – Mađarsku televiziju (MTV) koja ima tri programska kanala i Televiziju Duna koja je osnovana 1992. godine, jer tadašnja vlada nije u potpunosti mogla da kontroliše javni televizijski servis. Televizijska pretplata u Mađarskoj ukinuta je 2002. godine i dva javna servisa finansiraju se iz državnog budžeta i od reklama, što očigledno predstavlja problem jer su novinarske plate znatno niže nego u komercijalnim televizijama, a gledanost programa oba javna servisa manja je od deset odsto.

Budimpešta

Zbog političke kontrole i pritisaka nad javnim servisima, ali i ostalim medijima, sukobi i polemike u Mađarskoj vođe se još od političke tranzicije i prvih demokratskih izbora 1990. godine, uprkos demokratizaciji te zemlje i pristupanju u članstvo Evropske unije 2004. godine. U obratnu policije i grupe demonstranata koji su 18. septembra 2006. godine pokušali da uđu u zgradu MTV i da u redovnom televizijskom programu objave svoje zahteve, bilo je povredeno više od stotinu policajaca i oko 50 osoba. Demonstranti su ipak uspeali u svojoj nameri i te noći javni servis emitovao je snimak njihovih zahteva. Međutim, neki urednici protesta demolirali su restoran i glavni hol i uništili istorijsku izložbu postavku televizijske opreme i tehnologije. Ukrađeno je nekoliko skupocenih plazma TV monitora. Intervencijom dodatnih policijskih snaga zgrada je ispražnjena i redovan televizijski program ponovo je počeo da se emituje rano ujutru. Šteta koja je nastala procenjena je na oko 800.000 evra, a slike iz demoliranih prostorija televizije obišle su svet.

Mađarski mediji suočeni su s problemom dualnog sistema u kojem su uobičajene i stalno prisutne različite intervencije države, ali i sa ekonomskim teškoćama i konkurencijom.

Mađarska sa desetak miliona stanovnika ima deset nacionalnih dnevnih listova, isto kao i Velika Britanija koja ima gotovo 60 miliona stanovnika. Neki listovi koji su bili osnovani kada je mađarsko medijsko tržište bilo otvoreno i za strani privatni kapital ugašeni su jer nisu uspeali da izdrže pritisak oštre konkurencije na relativno malom medijskom prostoru. Na tržištu štampe, ali i ostalih medija, prisutne su nemačke, austrijske i domaće, isključivo privatne kompanije. Postoje i 24 lokalna dnevna lista, a njihovo poslovanje takođe nije bez problema, iako na tom okruženju nivou imajo monopol. Vlasnici dnevnih novina i magazina takođe ističu da njihovo poslovanje otežava i porez na datum vrednost od 15 odsto, koji je jedan od najviših u Evropi. Uz to, ne bi trebalo zanemariti ni podatke, s kraja prošle godine, da dnevno štampu u Mađarskoj svakodnevno čita 12 odsto punoletnih građana.

U Mađarskoj postoji i više novinskih agencija, ali tim tržištem dominira državna agencija Mađar (Magyar) Tavirati Iroda (MTI) koja vodi bord sastavljen od delegata parlamentarnih političkih stranaka.

Slovačka

Ostrvo u moru demokratije

Slovački mediji prešli su težak put od postkomunističke do slobodne štampe. Iako je uticaj vlasti na medije značajno oslabio posle pada komunizma u toj zemlji 1989, zbog vlade premijera Vladimira Mečijara (od 1992. do 1998) Slovačka je zaradila epitet „totalitarnog ostrva u moru demokratije“, tvrde medijski eksperti. Mečijar je, kako kažu, manipulirao štampom da bi promovisao svoju partiju Pokret za demokratsku Slovačku, a da bi to ostvario novinari su dobijali pretne, ograničavan im je pristup informacijama, a išlo se i dotle da je pojedinim elektronskim stanicama isključivana struja da ne bi mogle da emituju program. Mečijarova vlast takođe je uvodila drakonske takse koje bi gušile male izdavače. Novinarima često nije bilo dozvoljeno da prisustvuju mesečnim sastancima vladajuće partije, kao ni sednicama parlamenta.

Pre 1998. Slovački izborni zakon zabranjivao je medijima da pišu o predizbornim kampanjama, objavljuju predizborne rezultate, kao i izborne liste 48

časova pre izbora, ili da izveštavaju o bilo kakvom političkom dešavanju. Ta regulativa nije se odnosila na emitere pod kontrolom države.

Mečijarov protivnik, tadašnji predsednik Slovačke Mihael Kovač tri puta je 1997. godine bio sprečen da se pojavi pred kamerama kako bi pozvao Slovačke da podrže pristup Slovačke NATO savezu.

Naredna vlada redukovala je korišćenje ekonomskih pritisaka u cilju kontrole medija, ali su 2000. godine i dalje postojali ograničavajući zakoni. U martu 2000. slovački premijer optužio je urednika jednog nedeljnika za klevetu zbog teksta u kojem je kritikovao odluku Slovačke da ustupi vazdušni prostor NATO za vreme bombardovanja Kosova i Srbije. Urednik je oglasen krivim i kažnjen sa četiri meseca suspenzije i dva meseca uslovne kazne zatvora.

Kada je pre dve godine u Slovačkoj, posle gotovo tri i po decenije, usvojen novi medijski zakon, reagovali su novinari, novinarska udruženja

i sindikati, kao i deo javnosti, jer je novim propisima umesto standardnog demantija omogućena reakcija svakoga ko je spomenut u medijskom izveštaju, čak i kada su objavljeni navodi tačni. Taj potez bio je samo jedan u nizu brojnih sukoba tadašnjeg premijera Roberta Fica i njegove vlade s novinarima, koji su često optuživani za senzacionalizam i preterivanje.

Mediji u Slovačkoj našli su se u centru međunarodne pažnje i 2006. godine, kada je Slovačkoj presudom Evropskog suda za ljudska prava u Strazburu naloženo da novinaru Martinu Klajnu isplati odštetu od 6.000 evra zbog narušene slobode govora. Klajn je 1999. godine objavio satirični tekst o nadbiskupu Janu Sokolu, povodom njegovog zalaganja za zabranu filma Narod protiv Larja Flinta. Biskup je tužio Klajna koga je slovački sud osudio na kaznu od 500 evra. Slovačka je, posle izvesnog otezanja, na kraju ipak obeštetila Klajna i postupila po presudi Strazbura.

Prema novijim istraživanjima oko polovine odraslih Slovača svakodnev-

Bratislava

no čita novine, a u toj zemlji najpopularniji je tabloid Novi čas (Novy Čas) slovačke ispostave švajcarske kompanije Ringier, koji se proda u oko 150.000 primeraka. Tabloid Plus jedan den, slovačke kompanije Spoločnosť, koja je osnovana početkom 90-ih, proda se u oko 60.000 primeraka. Treći dnevni list, liberalni dnevnik Sme, izdaje nemačko-slovački konzorcijum i on se takođe proda u oko 60.000 primeraka.

Na tržištu koje ima oko 5,5 miliona stanovnika od 1989. do 1998. godine broj periodičnih izdanja se utrostručio – od 326 naslova do 1.034. Postoji skoro 400 regionalnih i lokalnih magazina. Većina gradova ima sopstvene regionalne i lokalne novine. Slovačka ima četiri jutarnje, četiri večernja, 94 regionalnih i 167 okružnih listova. Ukupno ima više od 500 periodičnih izdanja, s tiražom od oko 17 miliona primeraka.

U Slovačkoj postoji jedan javni radijski servis koji je i najslušaniji (oko 30 odsto) i tridesetak privatnih radio stanica. Komercijalna privatna televizija Markiza najpopularnija je, sa učešćem od oko trećine tržišta, a javni televizijski servis tek je treći po gledanosti sa udelom od 13 odsto. Javni TV servis ima tri kanala i oko 900 zaposlenih. TV Markiza je u vlasništvu američke privatne kompanije, dok je druga najgledanija televizija u Slovačkoj, TV JOJ, vlasništvo slovačkog preduzeća.

Slovačkim medijima na raspolaganju su dve novinske agencije, privatna SITA i državna TASR, a takođe i Romska novinska agencija.

Za razvoj demokratije u Slovačkoj, najzaslužniji su bili privatni mediji.

Konferencija „Višegradska grupa – učenje iz iskustva“, Medija centar, 6. i 7. maj 2010.

Solidarnost struke, javnost i ekonomska kriza

Stefan Trušćinski iz Poljskog sindikata novinara naglasio je da je važno razumeti da implementacija standarda Evropske unije u medijsku legislativu ne znači prostu imitaciju: „Loši propisi zasnovani na kulturnim nesporazumima mogu da nanesu veliku štetu državi. Srbija mora da ide svojim putem. Mi učimo jedni od drugih, osluškujemo jedni druge, ali nikada ne imitiramo zakone drugih zemalja. Kao nezavisna država, moramo da budemo potpuno nezavisni. A kada je reč o nezavisnosti medija, ona je uslovljena garantovanim konstantnim prilivom novca“.

nosu jednu odluku, dok na javnom servisu, gde odluke donosi pedeset ljudi, sve ide mnogo sporije i na kraju završite sa 200 različitih odluka“.

Adam Černi, nekadašnji glavni urednik i spoljnopolički komentator češkog lista Ekonomija, pokušao je da ukratko sumira dve decenije od pada komunizma i poslednjih pet godina, koliko je Češka u Evropskoj uniji: „Hiljadu puta nam je bolje nego u komunizmu, ali nam je mnogo gore nego što smo očekivali da će biti. Glavna briga medija, sloboda govora, ne sme biti uzeta zdravo za gotovo. Ona je konstantan proces, borba izme-

tra da su oni neophodni. „U ovim našim zemljama sindikati su morali naporno da rade kako bi se oslobodili reputacije koju su stekli u komunističkom režimu. Međutim, neke akcije sindikata bile su zaista uspešne, poput generalnog štrajka na češkom javnom TV servisu zbog postavljenja novog direktora koji je bio politički vrlo jasno orijentisan. Taj štrajk je na kraju doveo do promene zakona i promene načina izbora direktora javnog servisa“.

Prema Černijevom mišljenju dobri zakoni jesu zapravo dobri predlozi za uspešno funkcionisanje

Strazburu dobili neke presude i to nam je mnogo pomoglo u borbi za slobodno izražavanje, ali bez kvalitetnog pravosudnog sistema u našoj zemlji teško je očekivati velike rezultate“.

Eksperti iz Slovačke saglasni su da ulazak u Evropsku uniju nije lek za sve procese na medijskom polju. **Peter Kerlik** iz Slovačkog sindikata novinara skrenuo je kolegama iz Srbije pažnju na to da frilenseri u Slovačkoj nisu u nimalo boljoj poziciji u odnosu na ovdasnje: „Često se događa da ih primoravaju da potpišu ugovor koji im zabranjuje da rade za druge medije, iako se podra-

Kada je reč o lokalnim medijima, oni se u oko 80 odsto slučajeva u potpunosti finansiraju iz budžeta lokalnih samouprava i nijedan nije zatvoren zbog krize. Moja je stručna ocena da je razlog za to upravo taj što ih finansiraju lokalne samouprave, a vlast uvek nađe novac da poveća svoj uticaj na lokalne medije.

Stanislava Benicka

Upitan da kaže nešto više o solidarnosti poljskih novinara i sindikalnom delovanju, Trušćinski je rekao da sindikati zaista mogu da budu od pomoći. „U Poljskoj postoji jedan veliki sindikat, Solidarnost, i veliki broj manjih, od kojih neki okupljaju svega dvoje, troje ljudi. Na poljskom javnom televizijskom servisu sindikat pokušava da uvede promene postavljajući javne zahteve, na primer tražeći od vlasnika da ne zaposljavaju 400 vozača, da smanje plate pojedincima koji primaju nepristojno visoke iznose i tako dalje... Medutim, sindikati mogu da promene stvari samo ako rade zajedno“.

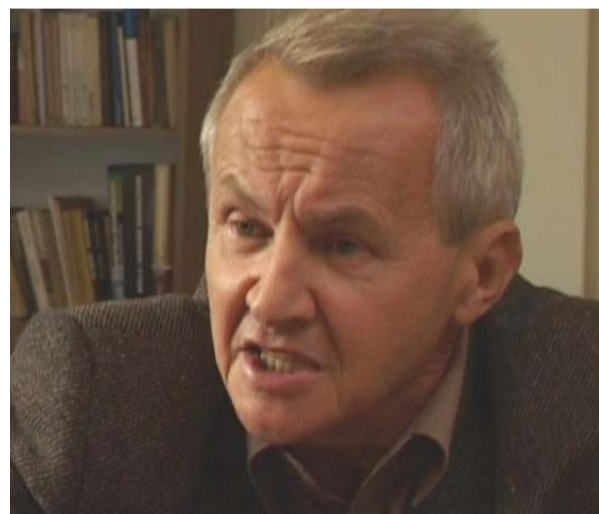
Komentarišući privatne medije u Poljskoj, Trušćinski je rekao da postoje samo dve zaista velike privatne televizije. Prema njegovom mišljenju, zato što imaju jednog direktora one se razvijaju mnogo brže: „Imate jednog čoveka koji do-

du različitih, sukobljenih interesa. Nema više jedne partije koja kontroliše medije, ali partije koje su danas na vlasti često su faktor koji ima uticaja na medije. Situacija je slična onoj u Srbiji. Od posebnog su značaja javni mediji i njihovo postojanje. Oni nisu najjači igrači na medijskoj sceni, ali je neophodno da postoje“. Černi je naveo primer televizije Nova, prve privatne u Češkoj, koja se promenila od devedesetih na ovamo. Vlasnik je devedesetih godina imao otvorenog uticaja na politički život posredstvom informativnog programa: „Danas tamo imamo posla sa banalizacijom vesti, a TV Nova i dalje kreira javno mnjenje. Spoljna i unutrašnja politika dobijaju malo prostora u njihovim vestima, što građane dovodi u stanje apatije i nezainteresovanosti za politički život, a to je vrlo loše“.

Što se tiče novinarskih sindikata, Černi sma-

Implementacija standarda Evropske unije u medijsku legislativu ne znači prostu imitaciju. Loši propisi zasnovani na kulturnim nesporazumima mogu da nanesu veliku štetu državi. Srbija mora da ide svojim putem.

Stefan Trušćinski

nisanje medija, ali nisu dovoljni samo dobri zakoni: „Naš trenutno važeći medijski zakon u Češkoj dobar je u delu koji reguliše postavljanje urednika i direktora javnih servisa. Međutim, on reguliše nešto što bi trebalo da rade nezavisna, apolitična tela, uključujući i sindikate. Na kraju na vodeća mesta u javnim medijima ipak dolaze ljudi koji su po volji političkoj eliti – imamo dobar zakon, ali loše se sprovodi. U Sindikatu smo imali žestoku diskusiju o tome da li treba i dalje da učestvujemo u procesu nominacije kandidata za čelna mesta u javnim servisima. Moje mišljenje je da treba da izademo iz toga i da kritikujemo proceduru, jer u suprotnom doprinosimo postojanju hipokriziji“.

Černi smatra da su za pitanje medija ključne četiri tačke: sindikati, javni servisi, dobar zakon i njegovo sprovođenje i sloboda govora: „Mi smo

zumeva da frilenser radi za više medija u isto vreme. Najvažniji aspekt koji se promenio od ulaska u Evropsku uniju jeste zakon o autorstvu, ali, bez obzira na to, novinar ne može da bude uključen u sistem samozapošljavanja, on mora da ima ugovor s nekim na osnovu zakona o autorstvu, ali mora sam sebi da uplaćuje doprinose, nema odmor, pravo na bolovanje i tako dalje... Bilo je očekivano da će novinari organizovati protest zbog ovoga, ali to se nije dogodilo. Problem je još složeniji kada je reč o inostranim izdavačima koji posluju u Slovačkoj. Oni imaju sasvim druga pravila u svojim zemljama i novinare tretiraju mnogo bolje. Ali mislim da će uskoro status koji imaju novinari u istočnoj i centralnoj Evropi biti uveden na Zapad. Veliki izdavači će i na Zapadu početi da primenjuju lošiji tretman. Zbog toga Slovački sindikat novinara insistira na tome da se

Pod uticajem svetske ekonomske krize, prihodi medija u Srbiji opali su za između 30 i 60 odsto, ugašena su dva dnevna lista, na stotine novinara ostalo je bez posla.

Velimir Čurgus Kazimir

promene pravila u Međunarodnoj federaciji novinara (International Federation of Journalists, IFJ). To bi predstavnicima naših zemalja omogućilo da uđu u upravljački komitet IFJ i da direktno utiču na rešavanje gorućih pitanja“.

Stefan Trušćinski se složio s Kerlikom i dodao da je o ovim problemima mnogo puta razgovarao sa predstavnicima IFJ-a, ali da je stekao utisak da IFJ izbegava ovu temu: „IFJ ima šesnaest članica iz istočne i srednje Evrope, a dvadeset iz zapadne. Naše zemlje moraju snažno da se bore za to da se njihov glas čuje“.

Dragan Kremer iz nevladine organizacije Medienhilfe skrenuo je učesnicima konferencije pažnju na jedan psihološki aspekt stanja medija u Srbiji, a to je da su novinari ovde spremni na to da rade i po trinaest meseci bez plate.

Direktor Medijske dokumentacije **Ebart Velimir Čurgus Kazimir** istakao je da su, pod uticajem svetske ekonomske krize, prihodi medija u Srbiji opali za između 30 i 60 odsto, da su ugašena dva dnevna lista, a da je na stotine novinara ostalo bez posla.

Stanislava Benicka, ekspert za elektronske medije iz Slovačke, izrazila je svoje oduševljenje načinom na koji su se srpski novinari borili za sopstvenu nezavisnost pod Miloševićevim režimom i istakla da je pitanje treba li Srbija da uči iz iskustva zemalja Višegradske grupe ili Višegradska grupa treba da uči od Srbije, kada je reč o novinarskoj profesiji i zaštiti prava novinara. Govoreći o trenutnoj situaciji u Slovačkoj, Benicka je istakla da su mediji u ovoj zemlji imali tešku godinu, koju je obeležio pad prihoda od reklamiranja za oko 25 odsto, a tome treba dodati i ubrzan razvoj Interneta i novih medijskih platformi. Štampani mediji u Slovačkoj nisu pretrpeli masovna otpuštanja zbog svetske ekonomske krize. Sa izuzetkom javnih servisa, svi ostali su pokušali da prevaziđu krizu smanjenjem budžeta, odlaganjem novih projekata i smanjenjem ulaganja u razvoj. Sa medijskog tržišta nestao je samo jedan politički dnevni list, dok su, s druge strane, dve komercijalne televizijske stanice otvorile po još jedan kanal: „Kada je reč o lokalnim medijima, oni se u oko 80 odsto slučajeva u potpunosti finansiraju iz budžeta lokalnih samouprava i nijedan nije zatvoren zbog krize. Moja je stručna ocena da je razlog za to upravo taj što ih finansiraju lokalne samouprave, a vlast uvek nađe novac da poveća svoj uticaj na lokalne medije“, rekla je Benicka.

Nataša Vučković Lesandrić, pomoćnica ministra za medije u Ministarstvu kulture Srbije, istakla je da u Srbiji čak 70 odsto novinara ima završenu samo srednju školu i da naša zemlja pati od nedostatka kompetentnih medijskih profesionalaca: „Ovaj nedostatak jedan je od faktora koji dovode do razjedinjenosti struke u borbi za veća

problem je budžet. Vlada nije zainteresovana da ga rešava, jer ga smatra unutrašnjim problemom poljskog javnog televizijskog servisa. Broj građana koji redovno plaćaju pretplatu opao je sa 70 na 20 odsto, iako iznosi svega četiri evra mesečno“.

Adam Černi je primetio da pretplata nikako ne može da bude dovoljna za finansiranje medi-

U javnim medijima određene su kvote za programe nacionalnih manjina, a u komercijalnim medijima takvi programi emituju se uz podršku države, kroz različite projekte.

Ivo Šlosarčik

ske grupe uveliko koriste nove medije, poput Interneta, a kada je reč o verskim zajednicama postoji verska televizija Luks, koju finansira Vatikan. Benicka je navela da privatni mediji nemaju nikakvu zakonsku obavezu da emituju sadržaj na jezicima manjina, ali da postoji način na koji ova-

prava, jer je poslodavac svestan da uvek može da zaposli drugog novinara i plati ga još manje“.

Prema rečima Stefana Trušćinskog, nejedinstvo je veliki problem koji takođe postoji u Poljskoj. U vreme održavanja konferencije navršilo se dve godine otkako u Poljskoj traje javna debata o medijskom zakonu, što doprinosi još većim podelama unutar struke: „Poljska javna televizija podeljena je između opozicije i vlasti. Nezvanično, jedni kontrolišu jedan, a drugi drugi kanal Poljske televizije. Drugi

ja, jer je iznos koji se naplaćuje fiksiran, a troškovi medija nisu. „Rešenje bi bilo usklađivanje iznosa pretplate sa inflacijom. Ovo je velika tačka razdora u Češkoj, gde je menadžment televizijskog javnog servisa tražio od Vlade da to uvede, ali je Vlada odbila“.

Černi je kao jedan od većih problema u Češkoj naveo političku kontrolu nad javnim medijima, koja se menja sa svakom promenom vlasti, pa svaka nova vlada imenuje nove članove Medijskog saveta. „Tome treba dodati i činjenicu da komercijalni mediji marginalizuju informativni program, a višestruko su gledaniji od javnih medija“, rekao je Černi.

Učesnike konferencije iz Srbije zanimalo je koliko prostora u programima javnih servisa zemalja Višegradske grupe dobijaju programi na jezicima nacionalnih manjina. **Ivo Šlosarčik**, ekspert za medijsku legislativu i profesor na Karlovoj univerzitetu u Pragu, rekao je da su u javnim medijima određene kvote za programe nacionalnih manjina, a da se u komercijalnim medijima takvi programi emituju uz podršku države, kroz različite projekte: „Ipak, imamo problema s medijskim tretmanom romske manjine“.

Stanislava Benicka odgovorila je da u Slovačkoj programi na jezicima nacionalnih manjina postoje samo na javnom servisu, ali da postoje specijalizovane radio stanice na manjinskim jezicima. Peter Kerlik je na to dodao da sve manjin-

jaju podršku iz javnih finansija. Naime, u Slovačkoj postoji takozvani „audiovizuelni fond“ od kojeg sredstva može da traži bilo koja kompanija koja želi da proizvede programe iz određenih oblasti, a jedna od njih su i nacionalne manjine.

Suzana Jovanić iz Fonda za otvoreno društvo u Srbiji rekla je da je to dobar primer koji bi Srbija mogla da sledi, jer bi mogao da podstakne kompanije na proizvodnju društveno odgovornih sadržaja. Ona je takođe primetila da svi, po inerciji, tražimo rešenja u zakonskoj regulativi, samoregulativi, i s l. „Ali, postoji i nešto što se zove pitanje odgovornosti. Nije reč samo o odgovornosti medija, već i drugih učesnika, javnosti, medijskih konzumenata“. Jovanićeva je dodala da zakonsko rešavanje problema vlasništva u medijima neće u potpunosti razrešiti situaciju: „Novi vlasnici ne ulazu u sadržaj, niti u kvalitet programa. Kvalitet programa zavisi od uređivačke politike i od novinara, ali vlasnici kupuju medije kako bi povećali sopstveni uticaj. Čak i ako bi samoregulacija funkcionisala, bez prave saradnje između medijskih profesionalaca i profesionalnih udruženja nijedan cilj ne može da bude postignut. Zašto čekati Brisel da razreši naše probleme, u vreme kada je u celom svetu uloga medija potpuno redefinisana. Takođe, tu je i pitanje javnosti: da li je organizovana, da li je iko išta pitala, da li ima pravo da govori?“, upitala je Jovanićeva na samom kraju konferencije. ■

Mislim da će uskoro status koji imaju novinari u istočnoj i centralnoj Evropi biti uveden na Zapad. Veliki izdavači će i na Zapadu početi da primenjuju lošiji tretman. Zbog toga Slovački sindikat novinara insistira na tome da se promene pravila u Međunarodnoj federaciji novinara.

Peter Kerlik

V4 – program za stipendije

Program za stipendije Višegradskog fonda konstantno proširuje svoj krug delovanja. Namenjen je studentima master i postdiplomskih studija iz zemalja Višegradske grupe, ali i za studente iz Albanije, Belorusije, Bosne i Hercegovine, Hrvatske, Makedonije, Moldavije, Crne Gore, Srbije, Rusije i Ukrajine.

Višegradska grupa, ili Višegradska četvorka (V4), jeste međunarodni savez koji čine četiri zemlje centralne Evrope: Češka, Mađarska, Slovačka i Poljska. Grupa je osnovana 15. februara 1991. godine u cilju saradnje i unapređenja evropskih integracija sve četiri zemlje (kojih je u tom trenutku zapravo bilo tri, jer je Čehoslovačka podeljena na Češku i Slovačku dve godine posle osnivanja Višegradske grupe).

V4 je osnovana na samitu predsednika i premijera Čehoslovačke, Mađarske i Poljske koji je održan 15. februara 1991. godine u mađarskom zamku Višegrad. Sve četiri zemlje Višegradske grupe postale su članice Evropske unije 1. maja 2004. godine. Mesto nastanka saveza nije odabrano slučajno. Naime, 1335. godine na istom mestu sastali su se Karlo I od Mađarske, Kazimir III od Poljske i kralj Bohemije, Jovan Luksemburški, i dogovorili nove trgovinske rute kako bi zaobišli luku u Beču i svojim zemljama obezbedili lakši pristup evropskom tržištu.

Sve zemlje Višegradske grupe danas imaju slobodno tržište i beleže manje-više stabilan ekonomski rast od 1989. na ovamo. Prema visini bruto društvenog proizvoda, najrazvijenija država V4 je Češka, a prate je Slovačka, Mađarska i Poljska. Iako Poljska ima najniži BDP, ona ima najveću ekonomiju unutar grupe i šestu po veličini u Evropskoj uniji.

Višegradska grupa ima rotirajuće predsedništvo koje se smenjuje svake godine u junu redosledom: Češka, Poljska, Mađarska, Slovačka. Do juna 2010. Grupom je predsedavala Mađarska, koju je nasledila Slovačka, a u junu 2011. tu ulogu preuzeće Češka.

Na sastanku V4 koji je održan početkom novembra ove godine predstavnici zemalja članica ocenili su da je V4 vrlo koristan

Visegrad Fund

Višegradski fond

Međunarodni višegradski fond jedina je institucija Višegradske grupe. Osnovan je 1999. u Bratislavi, gde mu je i danas sedište.

Prema odluci koju su 2007. godine doneli premijeri zemalja članica V4, Fond ima godišnji budžet u iznosu od pet miliona evra. Jedanaest puta godišnje Fond dodeljuje grantove i stipendije za studente i umetnike.

Rotirajuće predsedništvo:
Sedište V4 u Bratislavi

Šta je Višegradska grupa

Jedinstvo u uniji

mehanizam koji omogućava da se glas tih zemalja čuje u EU, kao i njihov veći politički uticaj. „Govorili smo o potrebi proširenja EU“, naveo je slovački predsednik Ivan Gašparovič

na konferenciji za novinare posle skupa i dodao da će to biti jedan od prioriteta Unije 2011. godine. Ubrzanje evropske integracije zapadnog Balkana kao svoj prioritet imala je i

Češka tokom svog predsedavanja EU od januara do juna 2009. godine.

„Obavestio sam svoje kolege da Mađarska tokom predsedavanja ima četiri prioriteta. Prvi da se Evropa dalje širi, da bude jača, da bude predusretljivija prema svojim građanima i na sve moguće načine ojača veze sa susednim zemljama“, rekao je mađarski predsednik Pal Šmit.

Poljski predsednik Bronislaw Komorowski ocenio je da će 2011. godina u EU biti godina predsedavanja Višegradske četvorka. V4 ima jedinstven stav ne samo o potrebi proširenja EU, već i kada je u pitanju jačanje partnerstva sa istočnoevropskim državama.

Članice Višegradske grupe zalažu se za uspostavljanje privilegovanih odnosa između bivših republika Sovjetskog Saveza i Brisela. Iz tog partnerstva, prema njima, ne bi trebalo da bude izuzeta ni Rusija. Partnerstvo sa istočnoevropskim zemljama i energetska bezbednost glavni su prioriteti poljskog predsedavanja u drugoj polovini 2011. godine. Varšava će takođe nastojati da račun za krizu zbog štednje u EU ne plate nove članice i da fondovi iz kojih idu sredstva za njihov razvoj ostanu na dosadašnjem nivou.

SPECIJALIZOVANI Dosije o medijima

Impres:

Urednica: Jovana Gligorijević;
Novinarke: Ivana Jovanović, Mihajlo Kovač, Ratko Femić;
Lektor: Lidija Čenić;
Tehnička priprema: Časlav Bjelica;
Prelom: Zoran Spahić;
Izdavač: Nezavisno udruženje novinara Srbije;
Za izdavača: Vukašin Obradović

Dodatak je proizveden uz podršku
Međunarodnog višegradskog fonda